

Η αναβάθμιση γνώσεων και δεξιοτήτων ως βασική επιδίωξη κάθε εθνικού και υπερεθνικού σχεδιασμού για την εκπαίδευση και την κατάρτιση στη σύγχρονη οικονομία και κοινωνία της γνώσης

Σταύρος Πετράκης
Δάσκαλος

Η πρόκληση της αλλαγής στην κοινωνία της γνώσης

Οι αλλαγές που γίνονται σήμερα στον κόσμο είναι συγκρίσιμες με αυτές που έγιναν στη βιομηχανική επανάσταση. Η ψηφιακή τεχνολογία αλλάζει κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων, ενώ η βιοτεχνολογία ενδέχεται να αλλάξει μια μέρα και την ίδια τη ζωή. Το εμπόριο, τα ταξίδια και οι επικοινωνίες σε παγκόσμια κλίμακα διευρύνουν τους πολιτισμικούς ορίζοντες των ανθρώπων και αλλάζουν τους τρόπους με τους οποίους ανταγωνίζεται η μια οικονομία την άλλη. Η σύγχρονη ζωή παρέχει περισσότερες ευκαιρίες και επιλογές στα άτομα, αλλά και μεγαλύτερους κινδύνους και αβεβαιότητες. Οι άνθρωποι έχουν την ελευθερία να υιοθετήσουν διάφορους τρόπους ζωής, αλλά και την ευθύνη να διαμορφώσουν τη δική τους ζωή. Εκπαιδεύονται και καταρτίζονται επί μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, αλλά μεγαλώνει το χάσμα ανάμεσα σε αυτούς που έχουν επαρκή ειδικευση και παραμένουν στην αγορά εργασίας και σε αυτούς που μένουν στο περιθώριο. Η γήρανση του πληθυσμού αλλάζει τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού και τη ζήτηση για κοινωνικές, υγειονομικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Η πολυμορφία των κοινωνιών παρέχει δυνατότητες για δημιουργία και καινοτομία σε όλους τους τομείς της ζωής.

Οι ίδιοι οι άνθρωποι είναι οι πρωταγωνιστές των κοινωνιών της γνώσης. Αυτό που μετράει περισσότερο είναι η ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργεί και να χρησιμοποιεί αποτελεσματικά και έξυπνα τις γνώσεις πάνω σε μια συνεχώς μεταβαλλόμενη βάση. Για να αναπτύξει πλήρως αυτή του την ικανότητα, πρέπει να θέλει και να είναι σε θέση να πάρει τη ζωή του στα χέρια του, να γίνει ενεργός πολίτης.¹ Η εκπαίδευση και η κατάρτιση σε όλη τη διάρκεια της ζωής είναι

¹ Εκπαίδευση για ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικό γίνεσθαι στην Ευρωπαϊκή Ένωση, YEEEEK, Έγγραφο Εργασίας, Λουξεμβούργο, 1998.

ο καλύτερος τρόπος για την αντιμετώπιση της πρόκλησης της αλλαγής.

Η παρούσα εργασία δεν φιλοδοξεί να αποτελέσει μια εμπεριστατωμένη ανάλυση των αλλαγών που αναφέρονται περιληπτικά παραπάνω. Όλα αυτά, όμως, αποτελούν στοιχεία της συνολικής μετάβασης προς την κοινωνία της γνώσης, η οικονομική βάση της οποίας είναι η δημιουργία και η ανταλλαγή άυλων αγαθών και υπηρεσιών. Σε μια τέτοια κοινωνία οι επικαιροποιημένες πληροφορίες, η γνώση και η ειδίκευση έχουν μεγάλη ζήτηση, αλλά η μη εξασφάλιση των προοπτικών ένταξης όλων των πολιτών γεννά ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού. Σκοπός της εργασίας είναι η κατάθεση προβληματισμού αλλά και η παρουσίαση σε πολύ γενικές γραμμές των τομέων στους οποίους πρέπει να γίνουν οι απαιτούμενες παρεμβάσεις για τη διασφάλιση καλύτερων συνθηκών για όλους.

Συνεχής εκπαίδευση σε όλη τη διάρκεια της ζωής

Οι γνώσεις, οι δεξιότητες και η εμπειρία που αποκτούμε ως παιδιά και ως νέοι στην οικογένεια, στο σχολείο ή στο πανεπιστήμιο δεν θα διαρκέσουν για όλη τη ζωή. Οι πολιτικές που σχεδιάζονται αναδεικνύουν την αναγκαιότητα της διά βίου μάθησης, που την προσεγγίζουν ως «κάθε μαθησιακή δραστηριότητα που αποσκοπεί στη βελτίωση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων, στο πλαίσιο μιας προσωπικής, πολιτικής, κοινωνικής και συνδεδεμένης με την απασχόληση προοπτικής» (ΕΚ 2001, 9). Η εκπαίδευση των ενηλίκων αποτελεί ένα σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης σε όλη τη διάρκεια της ζωής, αλλά δεν είναι το παν. Εκπαίδευση σε όλη τη διάρκεια της ζωής σημαίνει αδιάκοπη μάθηση από τη γέννηση μέχρι το θάνατο. Η υψηλού επιπέδου βασική εκπαίδευση για όλους από την παιδική ηλικία αποτελεί απαραίτητη βάση και, σε συνδυασμό με την αρχική επαγγελματική εκπαίδευση, πρέπει να εφοδιάζει όλους τους νέους με τις νέες βασικές γνώσεις που απαιτεί η οικονομία που βασίζεται στη γνώση. Θα πρέπει, επίσης, να διασφαλίσει ότι έχουν μάθει να μαθαίνουν και ότι έχουν θετική στάση απέναντι στη μάθηση.

Οι πολίτες, βέβαια, θα επιδιώκουν τη συνεχή εκπαίδευση μόνο εάν οι ίδιοι θέλουν να μάθουν, ενώ, αν η εκπαιδευτική τους εμπειρία τα πρώτα στάδια της ζωής τους δεν ήταν επιτυχής και είχε προσωπικές αρνητικές συνέπειες, δεν θα θελήσουν να τη συνεχίσουν.² Δεν θα έχουν κίνητρα να συνεχίσουν μια εκπαίδευση της οποίας το περιεχόμενο και οι μέθοδοι δεν λαμβάνουν υπόψη τις πολιτισμικές τους προοπτικές και τις προσωπικές τους εμπειρίες. Δεν θα θελήσουν, άλλωστε, να επενδύσουν χρόνο, προσπάθεια και χρήμα για περαιτέρω εκπαίδευση, εάν οι γνώσεις, η ειδίκευση και η εμπειρία που έχουν ήδη αποκτήσει δεν έχουν τύχει έμπρακτης αναγνώρισης, ούτως ώστε να νιώσουν μια προσωπική επιτυχία ή να μπορέσουν να βρουν κάποια απασχόληση.³ Τα προσωπικά κί-

2 Βεργίδης, Δ. (επιμ.), 2002, *Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης για την Εκπαίδευση Ενηλίκων*.

3 *Προς μία Ευρώπη της γνώσης*, Ανακοίνωση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, Νοέμβριος 1997.

νητρα για μάθηση και μια ποικιλία δυνατοτήτων εκπαίδευσης αποτελούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την επιτυχία της διά βίου εκπαίδευσης. Θα πρέπει να αυξηθεί όχι μόνο η ζήτηση για εκπαίδευση αλλά και η προσφορά της, ειδικά για αυτούς που είχαν ελάχιστες δυνατότητες για εκπαίδευση και κατάρτιση μέχρι τώρα. Ο καθένας πρέπει να έχει τη δυνατότητα επιλογής του τρόπου εκπαίδευσης και να μην είναι αναγκασμένος να ακολουθεί προκαθορισμένες πορείες με συγκεκριμένους προορισμούς. Αυτό σημαίνει την αναγκαιότητα προσαρμογής των συστημάτων στις ανάγκες και τις απαιτήσεις των πολιτών και όχι το αντίθετο.

Συνεργασία για να γίνει πράξη η διά βίου εκπαίδευση

Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα κράτη δεν έχουν αναπτύξει ακόμη επεκτεινές ενιαίες στρατηγικές, αναγνωρίζεται ότι η συνεργασία κατά διάφορους τρόπους αποτελεί ένα σημαντικό μέσο για να γίνει πράξη η διά βίου εκπαίδευση. Αυτές οι συνεργασίες περιλαμβάνουν και τη συνεργασία ανάμεσα στα υπουργεία και τις δημόσιες αρχές για την ανάπτυξη συντονισμένων πολιτικών. Οι κοινωνικοί εταίροι συμμετέχουν συστηματικά στη διαδικασία υλοποίησης, σε συνδυασμό με τις ιδιωτικές και δημόσιες πρωτοβουλίες. Οι συνεργασίες ευδοκιμούν πάνω απ' όλα μέσω της ενεργού συμμετοχής των τοπικών και των περιφερειακών φορέων και των κοινωνικών οργανώσεων, οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες που βρίσκονται κοντά στον πολίτη και είναι καλύτερα προσαρμοσμένες στις ειδικές ανάγκες των τοπικών κοινωνιών.⁴

Η συνεχής εκπαίδευση σημαίνει, επίσης, ότι θα πρέπει να υπάρξει στενή συνεργασία στα διάφορα επίπεδα και στους διάφορους τομείς των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης περιλαμβανομένων και των εξωσχολικών τομέων. Η αποτελεσματική συνεργασία στον τομέα αυτό σημαίνει ότι θα καταβληθούν και άλλες προσπάθειες, πέραν των υφισταμένων, προκειμένου να δημιουργηθούν γέφυρες, δίοδοι μεταξύ των μερών των συστημάτων. Η δημιουργία ενός ανθρωποκεντρικού δικτύου που θα παρέχει τη δυνατότητα εκπαίδευσης εισάγει το ζήτημα της σταδιακής αλληλεπίδρασης των διάφορων δομών, οι οποίες σήμερα είναι ασύνδετες μεταξύ τους. Το άνοιγμα των πανεπιστημιακών σπουδών σε νέο και ευρύτερο κοινό μπορεί να επιτευχθεί μόνο αν αλλάξουν τα ίδια τα εκπαιδευτικά ιδρύματα όχι μόνο εσωτερικά αλλά και στον τομέα που αφορά τις σχέσεις τους με τα άλλα συστήματα εκπαίδευσης.⁵ Η στόχευση της σταδιακής επιρροής αποτελεί διπλή πρόκληση, αξιολόγησης της συμπληρωματικότητας της σχολικής, της εξωσχολικής και της άτυπης εκπαίδευσης, και ανάπτυξης ανοικτών δικτύων δυνατοτήτων και αναγνώρισης και των τριών συστημάτων εκπαίδευσης.

4 Η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης: φύση, περιεχόμενο και προοπτικές. Ενημερωτική έκθεση, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Ιούνιος 2000.

5 Απάντηση στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα Ευρωπαϊκά Πανεπιστήμια, F 2000, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ανώτατης Εκπαίδευσης, Λιέγη, Ιούλιος 2000.

Νέες βασικές γνώσεις για όλους

Θεμέλιο της ενεργού συμμετοχής στο κοινωνικό γίνεσθαι και στην αγορά εργασίας αποτελεί η εγγύηση καθολικής και συνεχούς πρόσβασης στην εκπαίδευση για την απόκτηση και την ανανέωση των γνώσεων που απαιτούνται για τη διαρκή συμμετοχή στην κοινωνία της γνώσης.⁶ Οι οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές τροποποιούν και αναβαθμίζουν το περιεχόμενο των ελάχιστων βασικών γνώσεων τις οποίες θα πρέπει να κατέχει ο καθένας, που θα του επιτρέπουν να συμμετέχει ενεργά στην εργασιακή και την οικογενειακή ζωή, καθώς και σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής, από το τοπικό μέχρι το παγκόσμιο. Οι νέες βασικές γνώσεις που περιλαμβάνονται στα συμπεράσματα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας (παράγραφος 26) αφορούν την πληροφορική, τις ξένες γλώσσες, την τεχνολογία, το επιχειρηματικό πνεύμα και τις κοινωνικές δεξιότητες. Ο κατάλογος αυτός δεν είναι καταρχάς αναλυτικός, αλλά καλύπτει βασικούς τομείς και δεν σημαίνει ότι οι παραδοσιακές βασικές γνώσεις που αφορούν την ανάγνωση, τη γραφή και την αρίθμηση δεν είναι πλέον σημαντικές.⁷ Θα πρέπει, όμως, να επισημανθεί ότι πρόκειται για ένα κατάλογο θεμάτων ή επιστημονικών κλάδων σαν αυτούς που γνωρίσαμε στη σχολική μας ηλικία ή και αργότερα, που προσδιορίζει διεπιστημονικούς τομείς γνώσης και ειδίκευσης. Η εκμάθηση ξένων γλωσσών, για παράδειγμα, περιλαμβάνει την ανάπτυξη τεχνικών, πολιτισμικών και αισθητικών δυνατοτήτων επικοινωνίας, απόδοσης και εκτίμησης, και επομένως υπάρχει όλο και μεγαλύτερη αλληλοεπικάλυψη των γενικών, επαγγελματικών και κοινωνικών γνώσεων ως προς το περιεχόμενο και τη χρήση.

Περισσότερες επενδύσεις σε ανθρώπινους πόρους

Τα συμπεράσματα του Συμβουλίου της Λισσαβόνας θέτουν σαφείς στόχους για όλους τους ενδιαφερόμενους να αυξήσουν τις κατά κεφαλήν ετήσιες επενδύσεις σε ανθρώπινους πόρους και οι κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με την απασχόληση (13, 14, 16) και καλούν τα κράτη μέλη να θέσουν τους ανάλογους στόχους. Αυτό δεν σημαίνει απλώς ότι τα επίπεδα των επενδύσεων είναι πολύ χαμηλά, ώστε να διασφαλίσουν τον ανεφοδιασμό του αποθέματος της γνώσης, αλλά ότι είναι απαραίτητο να επανεξεταστεί γενικά το θέμα του τι θεωρείται επένδυση και τι όχι. Τα φορολογικά καθεστώτα, τα λογιστικά πρότυπα και οι απαιτήσεις όσον αφορά την πληροφόρηση και τη δημοσίευση σε σχέση με τις επιχειρήσεις διαφέρουν από κράτος σε κράτος. Για το λόγο αυτό και μόνο δεν είναι εφικτές οι ενιαίες λύσεις, οι οποίες είναι πιθανό να μην είναι και επιθυμη-

6 Εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια και σε ολόκληρο το φάσμα της ζωής, Εθνική Υπηρεσία για την Εκπαίδευση, Στοκχόλμη 2000.

7 Καραντζόλα, Ελένη – Ιντζίδης, Βαγγέλης (2006), *Πολιτεϊότητα και νέες μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης* (ΙΙ), Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας.

τές. Ο σεβασμός της ποικιλομορφίας μπορεί να αποτελέσει κατευθυντήρια αρχή δράσης. Μια λύση θα μπορούσε να ήταν η επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των κοινωνικών εταίρων σχετικά με την εκπαίδευση σε όλη τη διάρκεια της ζωής, τον καθορισμό στόχων για τη συνεχή κατάρτιση (βάσει των καλύτερων πρακτικών). Είναι, επίσης, εξίσου αναγκαίο να γίνουν πιο διαφανείς οι επενδύσεις σε ανθρώπινους πόρους.⁸

Σε προσωπικό επίπεδο δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τα μέτρα παροχής κινήτρων πρέπει να αναπτυχθούν στο έπακρο. Η ιδέα των ατομικών λογαριασμών εκπαίδευσης αποτελεί ένα παράδειγμα με το οποίο ενθαρρύνονται οι άνθρωποι να συνεισφέρουν στο κόστος της εκπαίδευσής τους μέσω ειδικών αποταμιεύσεων, οι οποίες συμπληρώνουν τις υποτροφίες από δημόσιους ή ιδιωτικούς φορείς. Τα συστήματα επιχειρήσεων τα οποία δίνουν στους εργαζόμενους ελεύθερο χρόνο ή χρηματική ενίσχυση προκειμένου να παρακολουθήσουν κάποια μαθήματα εκπαίδευσης της δικής τους επιλογής ή που έχουν σχέση με το επάγγελμά τους είναι ένα άλλο παράδειγμα.

Σε ορισμένα κράτη οι εργαζόμενοι δικαιούνται ενίσχυση για σπουδές, ενώ οι άνεργοι έχουν δικαίωμα κατάρτισης. Υπάρχουν και άλλα παραδείγματα εταιριών, οι οποίες ταυτόχρονα με τη γονική άδεια δίνουν κίνητρα στους εργαζομένους προκειμένου να συμμετάσχουν σε μαθήματα επικαιροποίησης των γνώσεών τους κατά τη διάρκεια της άδειας ή πριν επανέλθουν στην εργασία. Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση στον τόπο εργασίας ή σε σχέση με την εργασία, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή σε αυτούς που είναι πάνω από 35 ετών, καθώς από τις δημογραφικές τάσεις διαφαίνεται η αύξηση της στρατηγικής σημασίας των μεγαλύτερων στην ηλικία εργαζομένων, αφού παραμένουν για μεγαλύτερο διάστημα ενεργοί στο χώρο της εργασίας. Προς το παρόν δεν δίνεται ιδιαίτερη έμφαση σε μαθήματα συνεχούς εκπαίδευσης και κατάρτισης στις μεγαλύτερες ηλικίες, ειδικά στο κομμάτι των λιγότερο ειδικευμένων και αυτών που κάνουν εργασίες χαμηλότερου επιπέδου.

Καινοτομίες στη διδασκαλία και τη μάθηση

Καθώς προχωρούμε στην εποχή της γνώσης, διαφοροποιούνται οι απόψεις σχετικά με το τι είναι εκπαίδευση, πού και πώς παρέχεται και ποιους στόχους επιδιώκει. Οι μέθοδοι διδασκαλίας και μάθησης προσαρμόζονται όλο και περισσότερο σε ένα ευρύ φάσμα συμφερόντων, αναγκών και αιτημάτων, τα οποία δεν προέρχονται μόνο από τα μεμονωμένα άτομα, αλλά και από ειδικές ομάδες των πολυπολιτισμικών κοινωνιών. Αυτό σημαίνει καθιέρωση πιο πρακτικών εκπαιδευτικών συστημάτων με ανοικτή επικοινωνία ανάμεσα στα διάφορα τμήματα και επίπεδα. Η παροχή δυνατοτήτων στα μεμονωμένα άτομα να συμμετέ-

⁸ Η συμβολή των κοινοτικών προγραμμάτων, χρηματικά μέσα και πρωτοβουλίες για την εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής, Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Αύγουστος 2000.

χουν ενεργά στην εκπαίδευση σημαίνει βελτίωση των υφιστάμενων πρακτικών και ταυτόχρονη ανάπτυξη νέων και ποικίλων προσεγγίσεων, ώστε να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που παρέχουν οι τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών σε όλο το φάσμα της εκπαίδευσης.⁹

Οι ΤΠΕ παρέχουν μεγάλες δυνατότητες για καινοτομίες στις μεθόδους διδασκαλίας και μάθησης, παρό το γεγονός ότι οι ασχολούμενοι με τα εκπαιδευτικά θέματα επιμένουν ότι, για να είναι απόλυτα αποτελεσματικές, θα πρέπει να ενσωματωθούν σε ένα πραγματικό εκπαιδευτικό περιβάλλον, όπου θα υπάρχουν διδάσκοντες και διδασκόμενοι. Οι νέες μέθοδοι θα πρέπει να λαμβάνουν, επίσης, υπόψη το γεγονός ότι μεταβάλλονται οι ρόλοι των διδασκόντων και των εκπαιδευτών λόγω της απόστασης που τους χωρίζει από τους μαθητές.¹⁰

Το μεγαλύτερο μέρος αυτού που μας προσφέρουν σήμερα τα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης εξακολουθεί να είναι οργανωμένο και να διδάσκεται κατά τρόπο που δείχνει ότι οι παραδοσιακοί τρόποι σχεδιασμού και οργάνωσης της ζωής δεν έχουν αλλάξει τα τελευταία χρόνια. Τα εκπαιδευτικά συστήματα πρέπει να προσαρμοστούν στους μεταβαλλόμενους τρόπους με τους οποίους ζουν και μαθαίνουν οι άνθρωποι σήμερα. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη της ισότητας των φύλων και για τη φροντίδα των ατόμων τρίτης ηλικίας, που αυξάνονται διαρκώς. Βρισκόμαστε ακόμη στο αρχικό στάδιο της γνώσης του πώς κάνουμε αποτελεσματική και αυτοκατευθυνόμενη την εκπαίδευση, χωρίς να ξεχνάμε ότι η εκπαίδευση, σε τελευταία ανάλυση, είναι μια κοινωνική διαδικασία του ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος εκπαίδευσης ενηλίκων, του πώς θα προσαρμοστεί η εκπαίδευση στο περιβάλλον, ώστε να επιτρέψει την ενσωμάτωση των αναπήρων ή να ενισχύει τις δυνατότητες που έχουν οι ομάδες μάθησης διάφορων ηλικιών να αποκτήσουν διάφορες θεωρητικές, πρακτικές και κοινωνικές γνώσεις.¹¹

Αξιολόγηση της εκπαίδευσης

Στην οικονομία της γνώσης η πλήρης ανάπτυξη και αξιοποίηση των ανθρωπινων πόρων αποτελεί έναν αποφασιστικό παράγοντα για τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας. Στο πλαίσιο αυτό τα διπλώματα, τα πιστοποιητικά και τα πτυχία αποτελούν ένα σημαντικό σημείο αναφοράς για τους εργοδότες και τον καθένα γενικά, τόσο στην αγορά εργασίας όσο και στην επιχείρηση. Η αυξανόμενη ζήτηση για ειδικευμένο εργατικό δυναμικό εκ μέρους των εργοδοτών και ο αυξανόμενος ανταγωνισμός των ατόμων για την εξεύρεση και διατήρηση μιας θέσης εργασίας οδηγούν σε πολύ μεγαλύτερη αύξηση της ζήτησης για αναγνωρισμένη εκπαίδευση από ό,τι κατά το παρελθόν. Η διασφάλιση ότι η εκ-

9 Ράπτης και Ράπτη (2001), *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*.

10 *Study Circles in Targeted Intelligence Networks*, JRC/IPTS, Sevilla 2000.

11 *Εκπαίδευση σε μια κοινωνία που αλλάζει. Συμπεράσματα της Προεδρίας της Σύσκεψης των Υπουργών Παιδείας της Ομάδας των 8*, Τόκιο, Απρίλιος 2000.

παίδευση θα γίνεται αισθητή και θα αναγνωρίζεται αποτελεί ένα αναπόσπαστο στοιχείο της ποιότητας της υπηρεσίας που παρέχει. Στην Ενωμένη Ευρώπη τόσο η ανοικτή αγορά εργασίας όσο και τα δικαιώματα των πολιτών να διακινούνται ελεύθερα, να σπουδάζουν και να εργάζονται σε όλα τα κράτη μέλη απαιτούν να γίνονται άμεσα κατανοητές και να είναι «φορητές» οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι ειδικεύσεις.¹²

Αξιοσημείωτη πρόοδος έχει επιτευχθεί στον τομέα των συμφωνιών διαφάνειας και αμοιβαίας αναγνώρισης, ειδικά σε ό,τι αφορά την ανώτατη εκπαίδευση και ορισμένα κατοχυρωμένα τεχνικά επαγγέλματα. Είναι απόλυτη ανάγκη, όμως, να αναπτυχθούν υψηλής ποιότητας συστήματα αναγνώρισης προηγούμενων και εμπειρικών γνώσεων, και να προωθηθεί η εφαρμογή τους σε ευρεία κλίμακα. Οι εργοδότες και οι εκπαιδευτές σε ιδρύματα εκπαίδευσης και κατάρτισης πρέπει, επίσης, να πειστούν σχετικά με την αξία αυτού του είδους των πιστοποιήσεων. Τα συστήματα αναγνώρισης προηγούμενων και εμπειρικών γνώσεων αξιολογούν τις γνώσεις, τις ειδικεύσεις και την εμπειρία που έχουν αποκτήσει τα άτομα κατά τη διάρκεια μακρών περιόδων και σε διαφορετικό περιβάλλον, τόσο εξωσχολικό όσο και άτυπο. Οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι μπορούν να εντοπίσουν γνώσεις και δεξιότητες τις οποίες οι ενδιαφερόμενοι ενδέχεται να μην έχουν συνειδητοποιήσει ότι κατέχουν και μπορούν να τις προσφέρουν. Η διαδικασία αυτή απαιτεί την ενεργό συμμετοχή του υποψηφίου, η οποία αυξάνει την αυτοπεποίθησή του και βελτιώνει την εικόνα που έχει για τον εαυτό του.

Αναθεώρηση των τρόπων προσανατολισμού και παροχής συμβουλών

Κατά το παρελθόν η αλλαγή εκπαίδευσης, κατάρτισης και εργασίας συνέβαινε μόνο μια φορά στη ζωή των ανθρώπων, όταν τελείωναν το σχολείο ή το πανεπιστήμιο και έψαχναν για δουλειά, με μια ή περισσότερες περιόδους κατάρτισης ενδιάμεσα. Σήμερα όλοι μας ενδέχεται να χρειαζόμαστε πληροφορίες και συμβουλές για το τι πρέπει να κάνουμε πολλές φορές στη ζωή μας και ίσως τελείως απρόβλεπτα. Αυτό αποτελεί αναπόσπαστο μέρος μιας συνεχούς διαδικασίας προγραμματισμού και δράσης, στην οποία η αμειβόμενη εργασία δεν αποτελεί παρά ένα συστατικό, όσο σημαντικό και αν είναι.¹³

Η στάθμιση των επιλογών και η λήψη αποφάσεων απαιτούν κατάλληλες και ακριβείς πληροφορίες, αλλά οι επαγγελματικές συμβουλές βοηθούν συχνά στην αντιμετώπιση των καταστάσεων. Στο πλαίσιο αυτό χρειάζεται μια νέα προσέγ-

12 Εκπαίδευση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής – Μια προοπτική για τη νεολαία, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας - Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βρυξελλών, Βρυξέλλες, Δεκέμβριος 1997.

13 Φώκιαλη, Π. (2006). *Εισηγήσεις για το μάθημα Απασχόληση και Αγορά Εργασίας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας».

γιση, όπου ο προσανατολισμός θεωρείται ως μια διαρκώς προσβάσιμη υπηρεσία, χωρίς να γίνεται διάκριση ανάμεσα στον εκπαιδευτικό, στον επαγγελματικό και τον προσωπικό, και εκτιμάται ότι θα προσεγγίζει και νέο κοινό. Η διαβίωση και η εργασία στην κοινωνία της γνώσης απαιτούν ενεργούς πολίτες οι οποίοι είναι αυτόνομοι και επιδιώκουν μόνοι τους την προσωπική και επαγγελματική τους εξέλιξη. Αυτό προϋποθέτει τον εκσυγχρονισμό των εκπαιδευτικών συστημάτων, με πρωταρχικό στόχο την ικανοποίηση των αναγκών και των αιτημάτων των εκπαιδευομένων. Ο μελλοντικός ρόλος των ασχολουμένων με τον προσανατολισμό και την παροχή συμβουλών θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως διαμεσολάβηση, όπου ο διαμεσολαβητής γνωρίζοντας τα ενδιαφέροντα θα είναι σε θέση να συλλέγει και να προσαρμόζει ένα ευρύ φάσμα πληροφοριών προκειμένου να βοηθά να παίρνονται οι καλύτερες αποφάσεις για το μέλλον. Οι πηγές πληροφόρησης που βασίζονται στο Διαδίκτυο και στις τεχνολογίες της πληροφορίας και επικοινωνίας, καθώς και στα διαγνωστικά μέσα, ανοίγουν νέους ορίζοντες για τη βελτίωση του φάσματος και της ποιότητας των υπηρεσιών προσανατολισμού και παροχής συμβουλών. Μπορούν να εμπλουτίσουν και να διευρύνουν τον επαγγελματικό ρόλο, αλλά δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να τον αντικαταστήσουν, ενώ ταυτόχρονα οι νέες τεχνολογίες δημιουργούν νέα προβλήματα, που πρέπει να αντιμετωπιστούν. Για παράδειγμα, οι ασχολούμενοι με την παροχή υπηρεσιών προσανατολισμού και συμβουλών πρέπει να αναπτύξουν υψηλού επιπέδου ικανότητες για τη διαχείριση και την ανάλυση των πληροφοριών, καθώς θα κληθούν να καθοδηγήσουν τους πολίτες να βρουν το δρόμο τους μέσα από το λαβύρινθο των πληροφοριών και να ψάξουν να βρουν τι είναι χρήσιμο και για τις δικές τους ανάγκες. Σε ένα ενιαίο εκπαιδευτικό πλαίσιο οι πολίτες θα χρειαστούν καθοδήγηση σχετικά με την ποιότητα της προσφοράς. Για όλους αυτούς τους λόγους οι υπηρεσίες προσανατολισμού και παροχής συμβουλών θα πρέπει να γίνουν πιο σφαιρικές, ώστε να καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα αναγκών και αιτημάτων του κοινού. Είναι αυτονόητο ότι οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να είναι προσβάσιμες σε τοπικό επίπεδο.¹⁴

Η εκπαίδευση πιο κοντά στον πολίτη

Τα περιφερειακά και τα τοπικά επίπεδα διακυβέρνησης αυξάνουν συνεχώς την επιρροή τους κατά τα τελευταία χρόνια, σε συνδυασμό με την αύξηση των αιτημάτων για τη λήψη αποφάσεων και την παροχή υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο. Η παροχή εκπαίδευσης και κατάρτισης αποτελεί έναν από τους τομείς που πρόκειται να γίνουν μέρος αυτής της τάσης, επειδή στους περισσότερους πολίτες, από την παιδική ηλικία μέχρι τα γηρατειά, η εκπαίδευση παρέχεται σε τοπικό επίπεδο. Οι τοπικές και οι περιφερειακές αρχές οφείλουν να παρέχουν την υποδομή για τη διά βίου πρόσβαση στην εκπαίδευση (υπηρεσίες φύλαξης παιδιών, μεταφορές, κοινωνική πρόνοια). Για το λόγο αυτό θα πρέπει να χρησιμοποιη-

14 Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, Λισσαβόνα 2000.

θούν οι πόροι των τοπικών και περιφερειακών αρχών για την ενίσχυση της εκπαίδευσης σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Επίσης, οι κοινωνικές οργανώσεις και οι σύλλογοι που έχουν βαθιές ρίζες στα τοπικά περιβάλλοντα και διαθέτουν τεράστια αποθέματα γνώσεων και εμπειριών σχετικά με τις τοπικές κοινωνίες θα πρέπει να έχουν διακριτό ρόλο.

Η παροχή ποικίλων και τοπικά προσβάσιμων δυνατοτήτων διά βίου εκπαίδευσης βοηθά στο να διασφαλιστεί ότι οι πολίτες δεν θα είναι υποχρεωμένοι να εγκαταλείψουν την περιοχή τους προκειμένου να σπουδάσουν και να εκπαιδευτούν, χωρίς φυσικά να στερηθούν τη δυνατότητα αυτή, εάν το επιθυμούν, δεδομένου ότι η εμπειρία που αποκτά κανείς μετά από μια τέτοια μετακίνηση είναι απόλυτα θετική. Για ορισμένες ομάδες, όπως τα άτομα με αναπηρίες, καθώς η μετακίνηση δημιουργεί επιπλέον δυσκολίες, η ισότητα στην πρόσβαση μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο με το να έλθει η εκπαίδευση κοντά στους εκπαιδευόμενους. Οι τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών παρέχουν μεγάλες δυνατότητες προσέγγισης διασκορπισμένων και απομονωμένων πληθυσμών χωρίς μεγάλο κόστος, όχι μόνο σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση, αλλά και την επικοινωνία, η οποία συμβάλλει στη διατήρηση της ταυτότητας των απομακρυσμένων κοινωνιών. Οι πυκνοκατοικημένες αστικές περιοχές μπορούν να αναπτύξουν πολυποικίλες εταιρικές σχέσεις, χρησιμοποιώντας τη διά βίου εκπαίδευση ως κινητήριο μοχλό της τοπικής και περιφερειακής ανανέωσης. Η πόλη, σημείο συνάντησης διαρκώς μεταβαλλόμενων ανθρώπινων ομάδων και ιδεών, αποτελούσε ανέκαθεν ένα μαγνήτη καινοτομίας και συζήτησης.

Για να συμβούν όλα αυτά, θα πρέπει να γίνει αναδιοργάνωση και ανακατανομή των πόρων, ώστε να δημιουργηθούν τα κατάλληλα κέντρα εκπαίδευσης σε κάθε μέρος όπου συγκεντρώνονται άτομα και όχι μόνο στα σχολεία.

Αντί επιλόγου

Από την προσέγγιση που επιχειρήθηκε αναδεικνύεται ότι ο χαρακτήρας των αναφερόμενων εννοιών και προτάσεων είναι δυναμικός, ανοικτός και καθόλου δεδομένος. Διαφαίνεται ότι οι όποιες παρεμβάσεις στην κατεύθυνση της ανάπτυξης ικανοτήτων ενεργητικής πολιτειότητας πρέπει να σχεδιαστούν ως αναπόσπαστο κομμάτι γενικότερων δράσεων. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει συνεργασίες, συναινέσεις, επαναπροσδιορισμούς, τολμηρές προσεγγίσεις και υπογραμμίζει την ανάγκη επαναπολιτικοποίησης των παρεμβάσεων στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, ώστε να αμβλυνθούν οι δημιουργημένες συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού και περιθωριοποίησης, καθώς η αναβάθμιση γνώσεων και δεξιοτήτων αποτελεί μεν αναγκαία αλλά όχι και ικανή συνθήκη για την καταπολέμησή τους.

Βιβλιογραφία

- Βεργίδης, Δ. (2002), *Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης για την Εκπαίδευση Ενηλίκων*.
- Καραντζόλα, Ελένη – Ιντζίδης, Βαγγέλης (2006), *Πολιτειότητα και νέες μορφές εκπαίδευσης και κατάρτισης (II)*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας”.
- Ράπτης και Ράπτη (2001), *Μάθηση και Διδασκαλία στην εποχή της Πληροφορίας*.
- Φωκιάλη, Π. (2006). *Εισηγήσεις για το Μάθημα “Απασχόληση και αγορά εργασίας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης”*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών “Φύλο και Νέα Εκπαιδευτικά και Εργασιακά Περιβάλλοντα στην Κοινωνία της Πληροφορίας”.
- Εκπαίδευση για ενεργό συμμετοχή στο κοινωνικό γένεσθαι στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, ΥΕΕ-ΕΚ, Έγγραφο Εργασίας, Λουξεμβούργο 1998.
- Προς μία Ευρώπη της Γνώσης*, Ανακοίνωση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Νοέμβριος 1997.
- Η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης: Φύση, περιεχόμενο και προοπτικές. Ενημερωτική Έκθεση*, Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Ιούνιος 2000.
- Απάντηση στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια*, F 2000, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Ανώτατης Εκπαίδευσης, Λιέγη, Ιούλιος 2000.
- Εκπαίδευση καθ’ όλη τη διάρκεια και σε ολόκληρο το φάσμα της ζωής*, Εθνική Υπηρεσία για την Εκπαίδευση, Στοκχόλμη 2000.
- Η συμβολή των κοινοτικών προγραμμάτων, χρηματικά μέσα και πρωτοβουλίες για την εκπαίδευση καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής*, Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης και Πολιτισμού, Αύγουστος 2000.
- Εκπαίδευση σε μια κοινωνία που αλλάζει*, Συμπεράσματα της Προεδρίας της Σύσκεψης των Υπουργών Παιδείας της Ομάδας των 8, Τόκιο, Απρίλιος 2000.
- Εκπαίδευση καθ’ όλη τη διάρκεια της ζωής – Μια προοπτική για τη νεολαία*, Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας - Ελεύθερο Πανεπιστήμιο Βρυξελλών, Βρυξέλλες, Δεκέμβριος 1997.
- Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου*, Λισσαβόνα 2000.
- Study Circles in Targeted Intelligence Networks*, JRC/IPTS, Sevilla 2000.